

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-22>

УДК 338.51

Битов Василь Павлович

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту,
Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5828-0143>

Vasyl Bytov

The Volyn Viacheslav Lypynskyi Institute
of the Private Joint Stock Company "Higher education institution
"The Interregional Academy of Personnel Management"

**ЦІНОУТВОРЕННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ СУСПІЛЬСТВА****PRICING IN THE MANAGEMENT SYSTEM
OF THE SOCIO-ECONOMIC PROCESS OF SOCIETY**

Анотація. Дана стаття присвячена досить важливій економічній категорії і зокрема ціноутворенню як складової частини управління в системі цін соціально-економічного розвитку і зокрема як інструменту народногосподарського процесу в життєдіяльності суспільства, що забезпечує процес управління витратами і прибутками, їх обміном та розподілом у сферах виробництва та споживання. Ціна сьогодні являється барометром якості життя суспільства та їх настрою і оптимізму. Адже ціна як економічна категорія є кінцевим показником, що характеризує товар та при цьому в повній мірі враховує інтереси всіх учасників процесу товарообміну, а саме виробників і споживачів і виступає важливим фактором впливу на розвиток економіки. Крім цього ціна використовується для реалізації фінансових відносин, стимулювання розвитку науково-технічного прогресу, формування структури споживання і товарообігу. Сьогодні увага до ціноутворення є особливо актуальна, адже ринкові умови наділяють госпрозрахункові суб'єкти виробничої діяльності самостійно формувати ціни на товари чи послуги та самостійно розпоряджатися продуктами своєї праці.

Ключові слова: ціна, ціноутворення, прибуток, ресурси, менеджмент, ефективність, ринкова економіка, функції, собівартість, податки.

Summary. This article is devoted to a rather important economic category and in particular to pricing as a component of the economic management method, and in particular as a tool that ensures the process of cost management in the production sector. Today, price is a barometer of quality of life of society and their mood and optimism. After all, price as an economic category is the ultimate indicator that characterizes a product and at the same time fully takes into account the interests of all participants in the process of commodity exchange, namely producers and consumers, and is an important factor influencing the development of the economy. In addition, the price is used to implement financial relations, stimulate the development of scientific and technological progress, and form the structure of consumption and commodity circulation. We proceed from the fact that the price is a category of commodity production, which serves the exchange processes that occur in various socio-economic formations and acts as a lever of influence on social reproduction. In particular, the price serves all stages of social reproduction, which, as is known, are production, distribution, exchange and consumption. In addition, the price participates in solving the diverse socio-economic problems of society and is an important factor influencing the development of the economy. The article reveals the essence, meaning and content of commodity production, as well as the historical motives of its occurrence. The essence of the product, which is the product of the work of the manufacturer, which goes beyond the limits of manufacture and is made for the purpose of exchange or sale, is disclosed. Particular attention is paid to the formation of the price of manufactured goods, taking into account that the price is a category and cost both concurrent, which is quite important given the current state of development of market relations. The article reveals the value and role of individual components of the elements in pricing. Price and the pricing process play a very important role today. After all, positive and particularly effective results of an enterprise or other form of production activity will be achieved where a fully scientific approach to price formation is implemented on a calculated basis. Today, the pricing system should be built in such a way as to stimulate the acceleration of scientific and technological progress, involve new technological processes in production, promote resource conservation, and achieve effective, profitable results.

Keywords: price, pricing, profit, resources, management, efficiency, market economy, functions, cost, tax.

Постановка проблеми. Дана стаття обрана з тих міркувань, що ціна як особлива економічна категорія в нинішніх умовах являється індикатором рівня життя суспільства, а тому сьогодні цінова політика потребує чимало важливих досліджень з метою вмілого застосування у практичному середовищі. В даний період ціна відіграє головну роль в системі ринкового механізму і є одночасно тим інструментом який діє на основі економічних законів. Якраз проблему бачимо в тому, що за свідченням певних досліджень та відомої з практичної діяльності суб'єктів господарської діяльності процеси формування цін бажають відбуватися на всебічно досліджених та дієвих принципах і при цьому забезпечувати ефективність виробництва та одержання прибутку. Проблемним також залишається сьогодні на наш погляд те, що самі процеси формування ціни в умовах ринкової економіки в окремих випадках не в повній мірі є узгодженими як зі сторони споживача виходячи із корисності товару чи послуги, так і виробника, враховуючи при цьому витрати виробництва та реалізацію продукції. А тому вимога часу є такою при якій основним завданням ціноутворення є покриття витрат виробництва та одержання прибутку, дотримуючись при цьому відомої закономірності та особливостей ринкової економіки і виробничого підприємництва зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчать наукові дослідження та практика сучасного стану виробничих процесів, що ціна разом з іншими регуляторами відіграє активну роль у виконанні багатьох соціально-економічних завдань. А тому місце ціни у регулюванні економічних процесів у практичній діяльності на рівні підприємства чи суб'єктів макроекономічного рівня є надзвичайно важливими і впливовими [2, с. 107]. Адже правильна методика встановлення ціни та при цьому розумна цінова політика, послідовна реалізація обґрунтованої цінової стратегії це необхідні компоненти будь-якого підприємства, що працює в ринковій економіці. Як видно з проведених досліджень, що сьогодні за умов ринкових відносин регулювання економічним розвитком відбувається на основі взаємодії елементів ринкового механізму, а саме попит, пропозиція і ціна. Питанням ціноутворення як важливої категорії економіки плідно займалися такі вчені як: Артус М.М., Миронов Ю.Б., Дурович А.П., Корінев В.Л., Дугіна С.І. Шкварчук Л.О які переконливо стверджували, що природа ціни та її теоретичні основи є необхідною умовою для вдосконалення господарського механізму в ринкових умовах. Дослідження названих вчених доводили про те, що саме економічне існування залежить від ціни, а це є надзвичайно досить актуальним. Згадані вчені за результатами досліджень визначилися з властивою характеристикою ціни яка

діє як загальний та єдиний і цілісний механізм, а сукупність такого механізму становить не тільки індивідуальну, особисту, а й суспільну, соціальну категорію яка регулює економічні процеси включаючи суспільне виробництво, розподіл товарів, обмін або споживання необхідних благ. У своїх працях проведених досліджень відомий український вчений В.Л. Корінев систему цін характеризує саме так, що в умовах вітчизняної економіки всі ціни складають єдину цілісну систему, яка під впливом багатьох чинників безупинно змінюється та розвивається. А дану систему утворюють різні види цін, що між собою тісно пов'язані та є взаємозалежними [4. с. 19–35].

Щодо світового історично класичного визначення ціна – це грошовий вираз одиниці вартості товару, завдяки якому впливає необхідність з'ясування сутності вартості, яка лежить в основі цін на товари та послуги. Отже у процесі історичного розвитку суспільства, а з ним і розвитку товарного обміну, виділився товар, в якому всі інші товари виражають свою вартість а таким товаром виступають гроші, тому саме гроші стають мірою вартості товарів, отже в грошовому виразі можна отримати приблизне вираження вартості товару.

Мета статті полягає у розкритті сутності та ролі ціни та ціноутворення в умовах ринкової економіки і зокрема саме в період формування нових економічних відносин. Показати беззаперечну роль ціни яку вона відіграє разом з іншими регулюючими діями у виконанні багатьох соціально-економічних завдань, а також значення і місце цін у регулюванні економічних процесів в економіці держави через відповідні функції ціни та впливову участь на політичні, економічні та соціальні проблеми розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ціна і процес ціноутворення сьогодні відіграє досить важливу роль. Адже позитивні і зокрема ефективні результати діяльності підприємства чи іншої форми виробничої діяльності будуть досягненні там де з повна з науковим підходом буде запроваджена на розрахунковій основі утворення ціни. Виходимо з того, що ціна являється категорією товарного виробництва, яка обслуговує обмінні процеси, що відбуваються в різних суспільно-економічних формаціях і виступає важелем впливу на суспільне відтворення. Зокрема, ціна обслуговує усі стадії суспільного відтворення, а це як відомо виробництво, розподіл, обмін і споживання, крім цього ціна бере участь у розв'язанні різнобічних соціально-економічних проблем суспільства, виступає важливим фактором впливу на прогресивні форми діяльності в розвитку економіки. Сьогодні система ціноутворення повинна будуватися таким чином щоб стимулювати прискорення науково-технічного прогресу, залучати нові технологічні процеси у виробни-

цтво, сприяти ресурсозбереженню та досягати ефективних, прибуткових результатів діяльності. Сьогодні вимагає вміло використовувати вже відпрацьований прикладний аспект процесу визначення вартості і ціни на товари, послуги, вироби з врахуванням як зовнішніх, так і внутрішніх факторів у даному процесі ціноутворення, тобто поєднувати теоретичні знання із практичними навичками формування цін. Ціна як економічна категорія являє собою грошовий показник виміру суспільного визнання витрат уречевленої праці на одиницю товару та задоволення потреб споживача за посередництвом обміну, яка в умовах ринкової економіки формується під впливом різних ціноутворюючих чинників шляхом зміни попиту та пропозиції. За свідченням проведених досліджень цього важливого питання вважаємо відмітити, що вартість на відміну від ціни має розрахункове, а не фактичне значення яке відображає цінність будь-якого товару, майна у грошовому еквіваленті, а вже сформована ціна обслуговує усі етапи суспільного відтворення (виробництво, розподіл, обмін і споживання) та формується під впливом ринкових факторів: попиту та пропозиції. Ціна виступає при цьому важелем господарського механізму, оскільки відображає всебічний вплив на соціально-економічні процеси в суспільстві. А тому можемо узагальнити, що якраз саме ціна виступає економічним інструментом, завдяки якому вартість товару одержує грошовий вираз та стає об'єктом розподілу та являється тією основою, на якій здійснюється весь наступний розподільчий процес, адже саме в ній знаходять своє вираження різні елементи вартості суспільного продукту [3, с. 35–47]. Крім цього сьогодні ціна є також особливим інформаційним носієм в економічному просторі який широко використовується для аналізу, прогнозування та управління діяльністю суб'єктів господарювання, окремих галузей економіки та регіонів та крім цього ціна виступає засобом вимірювання результатів економічної діяльності суспільства, що являється одним із найважливіших показників прийняття господарських рішень та по суті відображає наскільки є дієвою модель управління економікою і відображає соціально-економічний стан суспільства [1, с. 85]. Поряд з цим в нинішніх умовах як свідчать проведені дослідження ціна бере участь у комплексі заходів, спрямованих на орієнтацію виробництва за доступними цінами споживачу товарів і послуг для задоволення їх потреб і запитів і отримання на цій основі належного споживчого кругообігу товарів та послуг, одержання прибутку і створення відповідного благополуччя. Дослідження свідчать також про те, що необхідно досить уважно підходити до формування ціни як оптової так і роздрібною, адже в структуру ціни входять досить важливі складові параметри, а це зокрема витрати

на виробництво і збут, податки які можуть бути включені до складу ціни, а також посередницькі та інші ринкові послуги. Основними ж елементами ціни є собівартість, що сформувалася з витрат на виробництво і збут і нормальний прибуток, який дозволить провести відшкодування витрат та при цьому стає невід'ємною умовою для продовження виробничої діяльності.

Щодо функцій ціни як економічного інструменту та його значення і впливу на регулювання соціально-економічних процесів в суспільстві, то за наслідками проведених досліджень варто відмітити, що вони відбуваються через відповідні процеси які виконує ціна. Притаманні функції, що виконує ціна в загальному господарському та соціально-економічному механізмі є надзвичайно важливими і суттєвими так як своє значення і місце вони проявляють на рівні багатьох соціально-економічних завдань розвитку економіки на місцевому та державному рівні [5, с.123]. За результатами досліджень та вивчення матеріалів літературних джерел вважаємо відмітити, що найбільше типовими та важливими враховуючи вплив ринкових явищ є такі функції як обліку та виміру суспільних витрат, стимулююча функція, функція розподілу й перерозподілу та функція збалансованості попиту та пропозиції. Щодо економічного змісту і ролі згаданих функцій ціни то вони характеризуються як суттєво важлива кожна із них, але разом з тим є взаємопов'язані та однаково впливові у вирішенні своєї ролі. Коротко характеризуючи зміст кожної зокрема функції відмітимо, що за допомогою такої винятково важливої функції як обліку та виміру фіксується вартість, а конкретніше суспільна оцінка товарів і послуг, а також вимірюється обсяг виробництва в грошовому виразі та його динаміка. Однак при цьому варто враховувати, що на категорію вартість може істотно впливати ринок та такі чинники як попит і пропозиція, конкуренція, рівень державного регулювання та інше. Доповнює взаємозв'язок економічного змісту цін функція збалансованості попиту та пропозиції яка здійснює зв'язок виробництва й споживання, пропозиції та попиту. Проведені дослідження свідчать про те, що саме ціна даної функції об'єктивно впливає на виробника у дотриманні певної рівноваги щодо обсягу виробництва або зміни ціни, а також дає можливість підвищувати якість і розширювати асортименти продукції.

Що стосується стимулюючої функції ціни то ця функція характеризується її впливом на виробництво та споживання різних товарів і що важливо, що дана функція стимулює виробника через відповідний рівень укладеної в ній прибутку і тим самим забезпечує економічне стимулювання виробництва продукції з мінімальними витратами та дає можливість забезпечувати нормаль-

ний прибуток. Стимулюючій функції ціни віддаємо належне тому, що вона узгоджує протиріччя між вимогами ринку і фактичними витратами на виробництво та реалізацію виготовленої продукції та виступає впливовим економічним важелем який забезпечує економічне стимулювання виробництва [6, с. 74].

Щодо функції розподілу та перерозподілу то дана функція ціни відображається через акцизи на конкретні групи товарів, податок на додану вартість, митні платежі та інші форми залучення податкового характеру, що надходять у бюджет. Як свідчать проведені дослідження, що ціни даної функції виступають досить важливим економічним інструментом, а саме беруть участь в розподілі й перерозподілі національного доходу між регіонами, галузями та секторами економіки та крім цього ціни згаданої функції здійснюють вплив на формування споживчого попиту та відповідної пропозиції на ринку збуту.

Аналізуючи проведені дослідження щодо функцій цін слід відмітити їх досить злагоджену взаємодію та відповідні взаємні доповнення, адже процес їх дії відбувається в сучасних ринкових умовах, які вимагають належного знання механізму дієвості кожної з функцій ціни та при цьому

передбачення наслідків різних варіантів їх впливу з метою їх узгодження для успішного виконання необхідних процесів в системі соціально-економічних завдань.

Висновки. В даній статті окреслено економічний зміст поняття ціноутворення і ціни та їх сутності в теоретичному плані, а також і практичної їх ролі у виконанні багатьох соціально-економічних завдань. В статті за результатами досліджень відображено склад основних елементів ціни, а саме це повна собівартість і прибуток та інші формуючі елементи, які залежать від галузевої належності продукції та соціальної значущості. Суттєво відображено також залежність системи цін від економічного середовища та впливу ринкових важелів. Дослідження переконливо свідчать, що процес ринкового ціноутворення вимагає належного знання механізму і дієвості кожної з функцій ціни так як цим зумовлюються очікувані результати на всіх стадіях суспільного відтворення та розв'язання різнобічних соціально-економічних проблем суспільства. А також стержнем висновку варто відмітити, що ціна, як економічна категорія відображає наскільки є дієвою та успішною модель управління економікою, яка відображає соціально-економічний стан суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бондар Н.М., Макаровська Т.П. Економіка підприємства: підручник. Київ : МАУП, 2003. 298 с. С. 85.
2. Бойчик І.М., Харів П.С., Хопчпн М.І., Піча Ю.В. Економіка підприємства. Київ : «Каравела»; Львів: «Новий світ – 2000», 2001. 298 с. С. 107.
3. Гавкалова Н.Л. Управління ефективністю менеджменту персоналу: монографія. Харків : ХНЕУ, 2011. 295 с. С. 35–47.
4. Корінев В.Л. Цінова політика підприємства. Київ : КНЕУ, 2003. 257 с. С. 19–35.
5. Радіонова І.Ф. Загальна економіка: підручник Київ : Подільський, 2002. 218 с. С. 123.
6. Шкварчук Л.О. Ціни і ціноутворення: навчальний посібник. Київ : Кондор, 2003. 214 с. С. 74.

References:

1. Bondar N. M., Makarovska T. P. (2003) *Ekonomika pidpryiemstva* [Economic sofentreprenurship]: pidruchnyk. Kyiv: MAUP, 298 p, p. 85. (in Ukrainian)
2. Boichyk I. M., Khariv P. S., Khopchpn M. I., PichaY. V. (2001) *Ekonomika pidpryiemstva* [Economics of pidpryiemstva]. Kyiv: “Karavela”; Lviv: “Novyisvit 2000”. 298 p, p. 107. (in Ukrainian)
3. Havkalova N. L. (2011) *Upravlinnia efektyvnistiu menedzhmentu personalu* [Managing the effectiveness of human resources management]: monograph. Kharkiv: KhNEU, 295 p, p. 35–47. (in Ukrainian)
4. Korinev V. L. (2003) *Tsinova polityka pidpryiemstva*. [Pricing policy of the enterprise]. Kyiv: KNEU, 257 p, p. 19–35. (in Ukrainian)
5. Radionova I. F. (2002) *Zahalna ekonomika* [General economics]: pidruchnyk. Kyiv: Podilskyi, 218 p, p. 123. (in Ukrainian)
6. Shkvarchuk L. O. (2003) *Tsiny i tsinoutvorennia*: [Prices and price formation]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Kondor, 214 p, p. 74. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 19.05.2025